

References

1. Gosudarstvennyj arhiv Rossijskoj Federacii. – F.R–103. – Op.1. – D.3. – 103 l.
2. Tam zhe. – F.R–103. – Op.1. – D.4. – 94 l.
3. Tam zhe. – F.R–1261. – Op.3. – D.1. – 200 l.
4. Tam zhe. – F.R–6087. – Op.1. – D.12. – 11 l.
5. Central'nyj derzhavnyj arhiv vyshhyh organiv vlady ta upravlinnja. – F.1064. – Op.1. – Spr.7. – 92 ark.
6. Tam samo. – F.2199. – Op.1. – Spr.274. – 406 ark.
7. Tam samo. – F.3766. – Op.1. – Spr.126. – 23 ark.
8. Tam samo. – F.3766. – Op.1. – Spr.127. – 109 ark.
9. Tam samo. – F.3766. – Op.1. – Spr.128. – 29 ark.
10. Tam samo. – F.3766. – Op.2. – Spr.14. – 22 ark.
11. Borysenko S. A. Vzajemnyj Ukrai'ny z derzhavnymy formuvannjamy na terenah kolyshn'oi' Rosijs'koi' imperii' u 1918 r. (za dokumentamy CDAVO Ukrai'ny) / S. A. Borysenko // Arhivy Ukrai'ny. – K., 2000. – №4–6. – S.35–38.
12. Vospominanija V. A. Aujerbaha o ego prebyvanii v dolzhnosti tovarishha ministra trgovli i promyshlennosti v sostave pravitel'stva getmana P. P. Skoropadskogo. 1923 g. // Getman P. P. Skoropadskij. Ukraina na perelome. 1918 god: Sbornik dokumentov / Otv. red. i otv. sost. O. K. Ivancova; sost. E. V. Balushkina, N. V. Grigorjuk, E. I. Krivoruchko, K. G. Ljashenko. – M.: Politicheskaja jenciklopedija, 2014. – S.134–202.
13. Gaj–Nyzhnyk P. Ukrai'ns'ka dyplomacija j mizhnarodna finansova polityka urjadiv Central'noi' Rady, Ukrai'ns'koi' Derzhavy (Get'manatu) ta Dyrektorii' UNR (1917–1922 rr.) / P. Gaj–Nyzhnyk. – K.: Duliby, 2016. – 532 s.
14. Doroshenko D. I. Istorija Ukrai'ny 1917–1923 rr. / D. I. Doroshenko. – K.: Tempora, 2002. – T. II. – Ukrai'ns'ka Get'mans'ka Derzhava 1918 roku. – 352 s.: il.
15. Doroshenko D. Moi' spomynu pro nedavnje mynule (1914–1920 roky): Naukovo–populjarne vydannja / D. Doroshenko. – K.: Tempora, 2007. – 632 s.: il.
16. Zaliznyci Donu // Vidrodzhennja. – K., 1918. – 11 veresnja. – Ch.134. – S.5.
17. Lupandin O. I. Dogovir Ukrai'ns'koi' Derzhavy z Vsevelykym Vijs'kom Dons'kym 1918 / O. I. Lupandin // Encyklopedija istorii' Ukrai'ny: V 5 t. / Redkol.: V. A. Smolij (golova) ta in. – K.: Naukova dumka, 2005. – T.2: G–D. – S.433.
18. Marajev V. R. Vidnosyny Ukrai'ny i Vijs'ka Dons'kogo (1917–1921 rr.): Avtoref. dys. ... kand. ist. nauk: 07.00.01 / V. R. Marajev / Kyi'vs'kyj nacional'nyj universytet imeni Tarasa Shevchenka. – K.: «LOGOS», 2014. – 20 s.
19. Marajev V. R. Vidnosyny Ukrai'ny i Vijs'ka Dons'kogo (1917–1921 rr.): Dys. ... kand. ist. nauk: 07.00.01 / V. R. Marajev / Kyi'vs'kyj nacional'nyj universytet imeni Tarasa Shevchenka. – K., 2014. – 282 ark.
20. Matvijenko V. M. Ukrai'ns'ka dyplomacija 1917–1921 rokiv: na terenah postimpers'koi' Rosii': Monografija / V. M. Matvijenko. – K.: VPC «Kyj'vs'kyj universytet», 2002. – 376 s.
21. Sergijchuk V. Etnichni mezhi i derzhavnyj kordon Ukrai'ny / V. Sergijchuk. – Vyd. 3–je, dopovnene. – K.: PP Sergijchuk M. I., 2008. – 560 s.
22. Sergijchuk V. Neusvidomlennja Ukrai'ny. Stavlennja svitu do Ukrai'ns'koi' derzhavnosti: pogljad u 1917–1921 roky z analizom s'ogodennja / V. Sergijchuk. – Vydannja druge, dopovnene. – K.: PP Sergijchuk M. I., 2012. – 872 s.
23. Ukrai'ns'ka Derzhava (kviten' – gruden' 1918 roku). Dok. i materialy. U 2–h t. T.1 / Uporjad.: R. Pyrig (kerivnyk) ta in. – K.: Tempora, 2015. – XVIII + 790 s.
24. Shtan'ko Ja. V. Bilij ruh pivdnja Rosii' i Ukrai'ns'ka Derzhava ta UNR (1918–1920 rr.): Dys. ... kand. ist. nauk: 07.00.02 / Ja. V. Shtan'ko / Prykarpats'kyj nacional'nyj universytet im. V. Stefanyka. – Ivano–Frankiv's'k, 2006. – 214 ark.

Maraiev V. R., candidate of historical sciences, leading researcher of the Research Center of humanitarian problems of Military Forces of Ukraine (Ukraine, Kyiv), VladlenMaraiev@ukr.net

The agreements between the Ukrainian State and the Omnipotent Host of Don Cossack State (1918)

The article based on the analysis of archival sources, press materials and memoir literature. The bilateral agreements signed between the Ukrainian State (Pavlo Skoropadsky's Hetmanate) and the Omnipotent Host of Don Cossack State during the summer – autumn of 1918 are studied. The purpose of the article is to highlight the main conditions of the Ukrainian–Don agreements, to establish the exact dates of their signing and expiry dates as well as the names of politicians who have

signed them. It is established that the parties signed an 8 bilateral agreements, which affect a wide range of relations – political, military, economic and trade issues. The signing of these agreements reflects the intention of official Kyiv and Novocherkassk to establish large-scale cooperation and to resume economic relations disturbed during the military operations. However, due to political and military upheavals of the end 1918 – beginning 1919 the Ukrainian–Don agreements actually stopped the action.

Keywords: agreements, international relations, the Ukrainian State, the Omnipotent Host of Don Cossack State.

* * *

УДК 327–055.1(437.1)+94(437.1)

Варгатюк С. В., кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри міжнародних відносин факультету журналістики та міжнародних відносин, Київський національний університет культури і мистецтв (Україна, Київ). gileya.org.ua@gmail.com

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ДИРЕКТОРІЇ УНР

Досліджені зовнішньополітичні концептуальні засади України доби Директорії УНР. Проаналізовані пошуку українських державних лідерів та дипломатів оптимального вектору зовнішньої політики доби визвольних змагань 1917–1920 років.

Ключові слова: зовнішня політика, концепція, дискусія.

Сьогодні, коли відбувається боротьба українського народу проти зовнішньої агресії, українська історична наука і зовнішньополітична практика мають знайти органічний зв'язок минулих часів і поколінь українців, що за часів Директорії УНР, як зі зброєю в руках, так і на дипломатичному фронті відстоювали право на самостійне державне буття.

Для вирішення поставленої проблеми автор використав певну джерельну базу. Корпус джерел, де проблеми деяких аспектів зовнішньої політики Директорії УНР відрізняються методологічно автор поділив на окремі групи. Першу групу складають архівні джерела, які вводяться автором в науковий обіг вперше. Це фонди Центрального Державного Архіву Вищих Органів Державної Влади і Державного Управління України (ЦДАВОВУ) [11]. Друга група – дослідження науковців, які присвятили своє життя вивченню внутрішньої та зовнішньополітичної практики Директорії УНР, зокрема це – М. Стахів [8], Р. Симоненко [5], І. Срібник [7] та інші. Третя група – літературні праці, мемуари та спомини безпосередніх учасників згаданих подій, це – Ю. Тютюнник [10], С. Шелухін [12], О. Доценко [2] та інші. Дослідженню зовнішньополітичних аспектів Директорії УНР присвячені праці науковців у пострадянську добу – І. Срібник [7], П. Демчук [1] та інші.

З огляду на певну кількість наукових праць з дослідження зовнішньої політики України доби визвольних змагань 1917–1921 рр. низка не вивчених та мало досліджених аспектів залишаються бути присутніми. Зокрема, досі не з'ясовано коріння полонофільства голови Директорії УНР С. Петлюри. Адже відомо, що журналіст за фахом С. Петлюра зі вступом Російської імперії у Першу світову війну закликав українство Малоросійської губернії об'єднатися навколо царського престолу та з патріотичним відчуттям битися з ворогом. Подальший хід історії докорінно змінив політичні орієнтації майбутнього лідера Директорії УНР з проросійських

на прозахідні, й зокрема на полонофільські. Саме цей останній вектор української зовнішньої політики відіграв сумну роль у міжнародній практиці України підписанням Варшавської угоди у квітні 1920 р., за якою Східна Галичина на довгі роки залишилася під польським пануванням, а радянсько-польська конференція в Ризі 1921 р. остаточно поховала надії на українську державну самостійність.

Мета статті – проаналізувати та усвідомити пошуки державними діячами України оптимальних векторів зовнішньої політики доби визвольних змагань 1917–1920 рр.

Завершення першої світової війни глибоко вплинуло на внутрішнє й зовнішнє становище України. Евакуація німецьких та австро-угорських військ і падіння гетьманського режиму започаткували на Україні жорстоку боротьбу за владу. Головними суперниками були Директорія УНР, Денікін, за спиною якого стояла Антанта, поляки і більшовики.

У період збройної боротьби з гетьманом П. Скоропадським та певний час після її закінчення Директорія УНР була революційним органом з диктаторськими правами, обіймаючи законодавчу, виконавчу та судову влади. Постала проблема конституювання третьої форми національної державності. Таке завдання мусив розв'язати Трудовий Конгрес, який засідав у Києві 22–28 січня 1919 року й репрезентував трудову інтелігенцію, робітників та селянство. Він ухвалив «Універсал Трудового Конгресу» та «Закон про форму української влади», які не були розвинуті в конституційний акт [1, с. 5].

Принципового характеру набули рішення про створення тимчасової влади Соборної України, що виходили з Акту злуки УНР та ЗУНР від 22 січня 1919 року. Проте подальші воєнні події відсунули проблему конституційного забезпечення державного будівництва на другий план [2].

Директорія УНР «хворіла» всіма тими дитячими недугами політичної незрілості, що й Центральна Рада Наддніпрянське українство хоч і піднялося вже тоді до ідеї держави, але фактично до власного державного життя ще не доросло. Тому воно не зуміло ідею держави наповнити конкретним змістом і тільки вичерпалося в низці непослідовних і суперечливих спроб розв'язати проблеми внутрішньої та зовнішньої політики [3, с. 86].

Наївні сподівання дотриматися нейтралітету з такими силами, як Радянська Росія, Антанта та війська Денікіна характеризують один з перших зовнішньополітичних актів Директорії УНР: звернення від 28 грудня 1918 року до всіх держав світу про встановлення добрих відносин [4, с. 169].

Не випадково воно було оприлюднене через день після відомої Декларації від 26 грудня 1918 року, де йшлося про відновлення законів УНР та принципи розбудови внутрішнього ладу України, бо загроза існуванню української державності, як вважали українські провідні сили, поширювалася саме ззовні.

Через такі обставини в першій тимчасовій конституції УНР – Декларації від 26 грудня 1918 року у п.3. зазначалося: «В сфері міжнародних відносин Директорія стоїть на ґрунті цілковитого нейтралітету й бажає мирного співжиття з народами всіх держав.

Ставлячи перед собою великі та складні завдання, Директорія хотіла би всі здорові трудові сили свого народу вжити не на криваву боротьбу з сусідами, а на утворення нового життя в краю та на заведення порядку і ладу» [5].

Концепція нейтральності в зовнішньополітичній діяльності спричинилася до майже повної відсутності спроб налагодження відносин із сусідніми країнами з боку Директорії під час підготовки і проведення протигетьманського повстання. Це видно з відозви Директорії до українського населення від 15 листопада 1918 року щодо початку державного перевороту. В цьому документі відсутнє звернення до світової opinii [6].

Бездіяльність у зовнішньополітичній сфері можна пояснити відсутністю віри представників нової влади в перемогу повстання. Так, в листі В.Винниченка до ЦК УСДРП зазначалося: «В успіх революції ми майже не вірили, а також не вірили в те, що наша партія стане до влади. Ми були готові до цілковитої поразки» [7, арк. 15].

Підтвердження мирного напрямку зовнішньої політики Директорії УНР в Декларації від 26 грудня 1918 року та в Універсалі Конгресу Трудового Народу України, де зазначалося, що «Український Народ бажає миру з усіма народами і не має думки забирати під свою владу чужі землі» [8] – було актом розумним з огляду складного міжнародного становища України на межі 1918–1919 років. З іншого боку, кожна нова влада мала розпочинати свої перші кроки саме з таких заяв, враховуючи увагу громадської думки країни та світової opinii до зовнішньополітичних проблем.

Але у становищі, в якому опинилася Директорія на початку свого правління, Декларація від 26 грудня 1918 року та Універсал Конгресу Трудового Народу України мали вагомніше значення, оскільки давали підставу для внутрішньої пропаганди проти агітації більшовиків. Дослідник періоду Директорії УНР М. Стахів вважає, що в Декларації і в Універсалі було потрібно проголосити занепокоєність українського уряду щодо наступу Червоної армії на територію України [9, с. 27]. Без таких застережень зазначені документи морально обеззброювали українську громадську думку перед загрозою з боку недобросусідських дій Радянської Росії [10, с. 81].

Український політичний провід часто відставав від розвитку подій в середині країни та за кордоном. Так, ціла низка державних справ вирішувалася лише тоді, коли інша сторона, наприклад, Радянська Росія, подібні проблеми вже вирішила /соціальні питання, земельна політика тощо [11, с. 59].

Список використаних джерел

1. Багатопартійна українська держава на початку ХХ століття/Програмні документи перших українських політичних партій. – К., 1992.
2. Будков Д., Веденєв Д. Система зовнішньополітичного інформування в часи Директорії УНР // Політика і час. – 1993. – №10.
3. Великий Жовтень і громадянська війна на Україні/Енциклопедичний довідник. – К., 1987.
4. Гунчак Т. Україна: перша половина ХХ ст. – К., 1993.
5. Жук Ю. Спогади про батька // Політика і час. – 1994. – №4.
6. З проекту Універсалу Трудового Конгресу. Нова Рада від 30.01.1919 р.

7. З листа В.Винниченка до ЦК УСДРП. – ЦДАГОУ. – Ф.57. – Оп.2. – Спр.353.
8. Коновалець Є. Причинки до історії української революції. Б.М.В.–2– вид. 1948р.
9. Камінський С., Дашкевич А., Канцелярук Б., Турчак Н. США і Україна на шляху до партнерства. – К., 1994.
10. Каменецький І. УНР і українська загранична політика між двома світовими війнами// Український історик. – 1993.
11. Лисяк–Рудницький І. Історичні есе. – К., 1994. – Т.2.

References

1. Bagatopartijna ukrai'ns'ka derzhava na pochatku XX stolittja / Programni dokumenty pershyh ukrai'ns'kyh politychnyh partij. – K., 1992.
2. Budkov D., Vedenjejev D. Systema zovnishn'opolitychnogo informuvannja v chasy Dyrektorii UNR // Polityka i chas. – 1993. – №10.
3. Velykyj Zhovten' i gromadjans'ka vijna na Ukrai'ni / Encyklopedychnyj dovidnyk. – K., 1987.
4. Gunchak T. Ukrai'na: persha polovyna XX st. – K., 1993.
5. Zhuk Ju. Spogady pro bat'ka // Polityka i chas. – 1994. – №4.
6. Z proektu Universalu Trudovogo Kongresu. Nova Rada vid 30.01.1919 r.
7. Z lysta V. Vynnychenka do CK USDRP. – CDAGOU. – F.57. – Op.2. – Spr.353.
8. Konovalec' Je. Prychynky do istorii' ukrai'ns'koi' revolucii'. B.M.V. – 2– vyd. 1948 r.
9. Kamins'kyj Je., Dashkevych A., Kanceljaruk B., Turchak N. SSHA i Ukrai'na na shljahu do partnerstva. – K., 1994.
10. Kamenec'kyj I. UNR i ukrai'ns'ka zagranychna polityka mizh dvoma svitovymy vijnamy // Ukrai'ns'kyj istoryk. – 1993.
11. Lysjak–Rudnyč'kyj I. Istorychni ese. – K., 1994. – T.2.

Vargatic S. V., candidate of historical sciences, associate Professor, associate Professor, Department of international relations faculty of journalism and international relations, Kyiv national University of culture and arts (Ukraine, Kyiv), gileya.org.ua@gmail.com

Conceptual foundations of foreign policy UNR Directory

Analyzed conceptual search for the vector of Ukraine's foreign policy in the era of the Directory of the UNR.

Keywords: foreign policy concept, discussion.

* * *

УДК 94(477):32101:331.105.44:351.851«18»

Проценко В.,
аспірантка, Київський національний університет
ім. Тараса Шевченка (Україна, Київ)
vikulaprotsenko@mail.ru

**Освітнянська профспілка УСРР
НА ПОЧАТКУ 1920–х РР.:
ПІДПОРЯДКУВАННЯ БІЛЬШОВИЦЬКІЙ ВЛАДІ**

Розкривається проблема ставлення радянської влади до освітнянської профспілки УСРР на початку 1920-х років, показується діяльність профспілкового апарату, на який було покладено процес політизації освітнянського профспілкового руху, проводиться аналіз основних методів, за допомогою яких більшовики здійснювали підпорядкування освітнянської профспілки УСРР на початку 1920-х рр. радянській владі, перетворення профспілкових структур освітнян УСРР на підзвітних і підконтрольних загальносоюзним.

Ключові слова: освіта, учительство, профспілка РОБОС, функції профспілок, політичний курс держави.

Загальноосвітні тенденції розвитку освіти на початку XXI століття обумовлюють шляхи реформування освіти в Україні. Відродження і оновлення національної системи освіти неможливі без вивчення і врахування минулого досвіду, особливо періоду 1920–х років. У цей час розпочалося відродження української культури, відбувся процес становлення і розвитку нової радянської системи освіти. На основі політики модернізації протягом НЕПівського періоду запроваджувались експери-

ментальні форми і принципи функціонування системи освіти. Особливе місце у вирішенні освітніх завдань радянської влади належало освітнянській профспілці.

У 1920–х роках розпочався процес залучення партією більшовиків одного із загонів дореволюційної інтелігенції, учительства, до широкої програми соціальних, політичних та педагогічних реформ, до пропаганди соціалістичної ідеології і боротьби з неписьменністю. Необхідність з'ясування комплексу чинників, завдяки яким радянській владі вдалось політизувати профспілку робітників освіти і з її допомогою модифікувати світосприйняття, обумовлюють актуальність дослідження.

Історіографія означеної проблематики – досить невелика. Радянська історіографія показувала освітнянську профспілку як невід'ємну складову політичної системи радянської влади. Лише у 1980–ті рр. почали виходити праці В. Пастухова [17], І. Кліцакова [9], В. Майбороди [12], у них досліджувалися кадрові проблеми працівників освіти Радянської України за галузевим принципом, але автори уникали аналізу функціональних ознак профспілки, специфіки її діяльності, реального суспільного статусу. В українській історіографії проблема взаємовідносин більшовицької влади та вчителів розроблена недостатньо. Низка робіт присвячена проблемам розвитку шкільництва, однак увага в них концентрується саме на шкільництві як системі. Зокрема, М. Виговський показує соціальне й політичне обличчя номенклатури освітніх кадрів УСРР у 1920–1930–х роках, зумовлене особливостями соціально–професійної структури населення УСРР [3]. М. Кузьменко у своїй роботі «Науково–педагогічна інтелігенція УСРР 20–30–х рр. XX ст.: еволюція соціально–історичного типу», наголошує, що саме упродовж 1920–х років були закладені організаційні форми, концептуальні підвалини та методичні засади української педагогіки [10]. Є також дослідження, присвячені безпосередньо аналізу діяльності освітян. Однак вони зорієнтовані передусім на з'ясування їхнього місця у здійсненні політики радянської влади і мало стосуються проблем повсякденного життя, зокрема, громадської діяльності освітян, їх участі в профспілковій роботі.

Значна увага в працях приділяється репресіям радянської влади щодо наукової та науково–педагогічної інтелігенції в 1920–1930–х рр., які не тільки великою мірою підірвали викладацьку роботу науково–педагогічних кадрів у вищих навчальних закладах УСРР. У цьому контексті важливою є книга В.Марочки спільно із німецьким дослідником Г. Хілінгом «Репресовані педагоги України: жертви політичного терору (1929–1941)» [13], яка широко висвітлює масові репресії проти співробітників Народного комісаріату освіти, Українського науково–дослідного інституту педагогіки, професорів та викладачів, працівників народних відділів освіти.

У колективній монографії Інституту історії НАН України «Нариси повсякденного життя радянської України в добу непу (1921–1928 рр.)» окреслено становище учительства як невід'ємної складової суспільства, частково акцентується увага на ролі освітнянських профспілок у суспільстві [16]. Загалом дослідники, аналізуючи становище інтелігенції, в 1920–ті рр. так чи інакше торкалися питань профспілкових організацій освітян, однак ця тема не була було